

## СУЧАСНЫ СТАН ДАСЛЕДАВАННЯ БЕЛАРУСКАГА ВЕРБАЛЬНАГА ЭТЫКЕТУ

*У артыкуле разглядаецца сучасны стан даследавання вербальных этыкетных зносін і сродкаў іх афармлення ў беларускай мове. На падставе аналізу прац беларускіх лінгвістаў вылучаюцца кірункі вывучэння гэтай з'явы, вызначаюцца этапы фарміравання ведаў аб ёй у беларускай лінгвістыцы. Акрэслены праблемы выдзялення этыкетных выказванняў, вызначэння складу і аб'ёму этыкетных сітуацый. Прапанавана ўжыванне тэрміна “вэрбальны этыкет” у якасці агульнага для ўсіх правілаў зносін, што маюць слоўную рэалізацыю.*

### Уводзіны

Для абазначэння вербальных этыкетных зносін і сродкаў іх афармлення ў беларускай лінгвістыцы выкарыстоўваецца спалучэнне *моўны (маўленчы) этыкет* (далей МЭ), пад якім разумеюць “нормы (правілы) моўных паводзін асобы, прынятыя ў тым ці іншым нацыянальна-моўным калектыве” [1, с. 50]. У гэтым вызначэнні знайшлі адлюстраванне два розныя падыходы да вывучэння МЭ. З аднаго боку, ён разглядаецца ў межах тэорыі камунікацыі, паколькі рэгульное моўныя зносіны асобы ў калектыве. З другога боку, пры характарыстыцы МЭ ўлічваецца тое, што “яму ўласціва яркая нацыянальная спецыфіка, звязаная з непаўторнасцю ўзуальных маўленчых паводзін, звычайў, рытуалаў, невербальнай камунікацыі прадстаўнікоў канкрэтнага соцыума, рэгіёна і да т.п.” [2, с. 413], што дае падставу спецыялістам разглядаць яго як прадмет даследавання этналінгвістыкі і лінгвакультуралогіі.

Н.Л. Сакалова адзначае, што “сучасная тэорыя МЭ прайшла тры этапы станаўлення” [3, с. 43]. Даследчыца вылучае ў лінгвістыцы “падрыхтоўчы” перыяд, які характарызуецца адсутнасцю спецыяльных даследаванняў па МЭ; этап “пераасэнсавання”, калі на змену пошуку ўласна лінгвістычных прымет МЭ прыходзіць “прызнанне прырытэту нацыянальна-культурнай спецыфікі маўленчых паводзін” [3, с. 43]; этап “станаўлення”, звязаны з імем Н.І. Фарманоўскай, у працах якой не засталася без увагі “ніводнае пытанне, звязанае з прыродай і функцыянаваннем МЭ і яго адзінак” [3, с. 44]. Больш позняя, у параўнанні з рускай наукай, увага беларусістаў да гэтай сферы даследаванняў абумовіла асаблівасці сучаснага стану вывучэння МЭ.

### Асноўная частка

У працах беларускіх мовазнаўцаў ужываюцца некалькі тэрміналагічных спалучэнняў для азначэння вербальных этыкетных зносін: *моўны этыкет*, *маўленчы этыкет*, *слоўны этыкет*.

**Выкарыстанне тэрмінаў *моўны/маўленчы/слоўны этыкет* беларускімі мовазнаўцамі ў назвах прац або іх раздзелаў**

№	Крыніцы (прыводзіцца ў храналагічным парадку)	Выкарыстаны тэрмін
1	Кривницкий, А.А. Речевой эткет / А.А. Кривницкий // Белорусский язык для говорящих по-русски / А.А. Кривницкий, А.Е. Михневич, А.И. Подлужный. – Минск : Выш. шк., 1990. – С. 331–336.	Моўны этыкет
2	Михневич, А.Е. Речевой эткет / А.Е. Михневич // Русско-белорусский разговорник / А.Е. Михневич. – Минск : Выш. шк., 1991. – С. 38–54.	Моўны этыкет
3	Михневич, А.Я. Conversational formulas (Моўны этыкет) / А.Я. Михневич, Н.М. Навічэнка // Англа-беларускі размоўнік / А.Я. Михневич, Н.М. Навічэнка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – С. 18–37.	Моўны этыкет
4	Канюшкевич, М.І. Моўны этыкет у апавяданнях М. Гарэцкага: камуніканты / М.І. Канюшкевич // Першыя Гарэцкія чытанні : тэзісы дакладаў і паведамленняў. – Горкі, 1992. – С. 66–72.	Моўны этыкет
5	Савчук, Т.Н. Речевой эткет в русских и белорусских народных сказках : автореф. ... дис. канд. филол. наук: 10.02.02; 10.02.01 / Т.Н. Савчук. – Минск, 1996. – 21 с.	Маўленчы этыкет (у рэзюмэ)

Канчатаяк табліцы

№	Крыніцы (прыводзяцца ў храналагічным парадку)	Выкарыстаны тэрмін
6	Канюшкевіч, М. Лінгвасеміятычныя апазіцыі ў лютэрку беларускага маўленчага этыкету: колькасныя параметры / М. Канюшкевіч // Роднае слова. – 1999. – № 10. – С. 95–100.	Маўленчы этыкет
7	Васілевіч, В. Сітуацыя развіцця ў беларускім маўленчым этыкеце / В. Васілевіч, Т. Піваварчык // Роднае слова. – 2000. – № 1. – С. 31–33.	Маўленчы этыкет
8	Старавойтава, Н. Гісторыя і сучаснасць беларускага слоўнага этыкету / Н. Старавойтава // Роднае слова. – 2006. – № 6. – С. 39–42.	Слоўны этыкет
9	Важнік, С.А. Моўны этыкет беларусаў: ветлівыя звароты / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 2. – С. 50–51.	Моўны этыкет
10	Томчык, Д.С. Унутраная спецыфіка беларускага слоўнага этыкету: сацыялінгвістычны і лінгвакультуралагічны аспекты ( <i>у друку</i> )	Слоўны этыкет

Як бачым, беларускія даследчыкі звярнуліся да вывучэння вербальнага этыкету ў 90-я гг. XX ст. і спачатку карысталіся тэрмінам *моўны этыкет*. Аднак ужыванне тэрмінаспалучэння не было паслядоўным. У працах М. Канюшкевіч (пп. 3 і 6 табліцы), Т. Піваварчык (гл. п. 7 табліцы і [4]), Т. Саўчук (гл. п. 5 табліцы і [5]) выкарыстоўваюцца абодва варыянты – *моўны этыкет* і *маўленчы этыкет*, прычым другі тэрмін мае больш позняе ўжыванне (з сярэдзіны 90-х гг.).

Гэта разыходжанне абумоўлена, на нашу думку, нястрогай семантычнай размежаванасцю паронімаў *моўны* – *маўленчы* ў беларускай мове, што праяўляецца ў сінанімічным ужыванні гэтых прыметнікаў у шэрагу мовазнаўчых тэрмінаў: напрыклад, *маўленчая (моўная) культура, моўная (маўленчая) сітуацыя, моўны (маўленчы) стыль, моўная (маўленчая) дзейнасць* (прыклады з “Русско-белорусского словаря лингвистических терминов” [6, с. 95–96]). Ужыванне прыметніка *моўны* ў дадзеным выпадку апраўдана таму, што “моўны этыкет уваходзіць у сістэму мовы, і яго адзінкі падпарадкоўваюцца нормам мовы ў цэлым” [5, с. 39]. З іншага боку, вучоныя, якія ў дачыненні да этыкету карыстаюцца азначэннем *маўленчы*, апісваюць структуру і жанравыя асаблівасці разнастайных сітуацый зносін і акцэнтуюць увагу на прагматычным характары выкарыстання этыкетных формул [7].

Нельга не ўлічваць уплыву на тэрміналагічную сістэму беларускай мовы іншых моў, у першую чаргу блізкароднасных. Так, у рускім мовазнаўстве агульнапрынятым лічыцца тэрмін *речевой этикет*, што адпавядае беларускаму спалучэнню *маўленчы этыкет*. У польскамоўнай літаратуры распаўсюджаны варыянт *etykieta językowa*, які літаральна перакладаецца як *моўны этыкет*. Ва ўкраіністыцы сітуацыя нагадвае беларускую: паралельна выкарыстоўваюцца спалучэнні *мовний этикет* і *мовленневий этикет* [8]. Пры супастаўленні беларускай, украінскай і польскай моў выяўляецца гістарычна абумоўленая міжмоўная аманімія (бел., укр. *мова* – пол. *język*; пол. *мова* – бел. *маўленне*, укр. *мовлення*), якая не спрыяе тэрміналагічнай пэўнасці.

Між тым, пэўнасць у гэтым пытанні выклікана патрэбамі адукацыі. Так, да апошняга часу старшакласнікі, якія вывучалі беларускую мову ў школах з беларускай і рускай мовамі навучання, знаёмліліся адпаведна з *маўленчым* [9, с. 222] і *моўным* [10, с. 133] этыкетам, пры тым што ў абодвух выпадках пад этыкетам разумелася сістэма ўстойлівых формул, якая выкарыстоўваецца ў пэўных маўленчых сітуацыях.

Апошнім часам даследчыкі этыкетных форм зносін спрабуюць вырашыць гэта пытанне ці, прынамсі, ставяцца да выкарыстання тэрміналагічных адзінак больш уважліва. Так, С. Важнік лічыць, што этыкетныя формулы разам са свабоднымі словазлучэннямі, фразеалогіяй у шырокім разуменні, прэцэдэнтнымі тэкстамі і выпадкамі сацыякультурнай спалучальнасці складаюць аб'ём нацыянальнай сінтаксічнай ідыяматыкі, залічваючы такім чынам этыкетныя адзінкі да адметнасцей *моўнага ўзроўня* [11], таму паслядоўна ўжывае тэрмін *моўны этыкет*. Н. Старавойтава, падаючы пералік адметных беларускіх ветлівых зваротаў, вітанняў і інш., выкарыстоўвае спалучэнне *слоўны этыкет*, які з'яўляецца поўным сінонімам выразу *вербальны этыкет* [12]. А Д. Томчык [13] лічыць *моўны* і *маўленчы этыкет* разнавіднасцямі этыкетных формаў зносін. Пад моўным этыкетам ён разумее “спосабы афармлення вербальных сродкаў маўленчага этыкету сродкамі мовы згодна з нормаў, што існуюць у ёй на сённяшні дзень” [13, с. 68].

Падобнае меркаванне не ўлічвае гісторыі станаўлення тэрмінаў у беларусістыцы. У першай палове 90-х гг. усімі даследчыкамі недыферэнцыравана выкарыстоўваецца спалучэнне *моўны этыкет*. Аўтары, якія займаліся камунікатыўнай лінгвістыкай, з другой паловы 90-х пачынаюць паслядоўна карыстацца тэрмінам *маўленчы этыкет*. З сярэдзіны 2000-х гг. робяцца захады максімальна поўна апісаць сістэму этыкетных адзінак беларускай мовы з улікам нацыянальнай спецыфікі, што адлюстравалася ў выкарыстанні тэрміна *моўны этыкет*. Такім чынам, мы можам адзначыць, што сёння выкарыстанне тэрміна *маўленчы этыкет* адлюстроўвае канвенцыянальны падыход да вывучэння вербальных этыкетных зносін, а ўжыванне спалучэння *моўны этыкет* – нарматыўнае.

Паводле сродкаў ажыццяўлення зносін, якія абумоўліваюць асаблівасці камунікавання, вербальны этыкет можа быць эпістальярным (на папяровых носьбітах), тэлефонным, электронным (этыкет sms- і Інтэрнэт-камунікацыі); паводле асяроддзя, у якім адбываюцца зносіны, – сямейным, моладзевым, прафесійным і пад. Адзначым, што спецыяльных даследаванняў ці практычных дапаможнікаў па разнавіднасцях вербальнага этыкету ў беларускім мовазнаўстве пакуль няма. Выключэнне складаюць артыкулы дацэнта С. Важніка, прысвечаныя эпістальярнаму этыкету ў ліставанні класікаў беларускай літаратуры [14], а таксама апісанне выклічнікаў этыкету ў Інтэрнэт-камунікацыі А. Лянкевіч [15].

Матэрыялам для вывучэння адзінак МЭ служаць, акрамя эпістальярных пасланняў, фальклорныя творы [16] і творы беларускай літаратуры, у якіх мадэлюецца жывое беларускае маўленне [17].

Беларускія даследчыкі плённа працуюць над вывучэннем рускага МЭ [18], часам выбіраючы беларускую мову ў якасці фону для дэманстрацыі спецыфічных асаблівасцей рускамоўных этыкетных адзінак [19]. Спрабам разгляду этыкетных форм беларускай мовы на славянскім фоне прысвечаны даследаванні прафесара Вроцлаўскага ўніверсітэта (Польшча) Л. Пісарэка, якая звяртае ўвагу на “выражэнне адзінак беларускага моўнага этыкету ў супастаўленні з рускім і польскім” [20, с. 126]. Кампаратыўную скіраванасць маюць публікацыі па гэтай тэме прафесара ГрДУ імя Я. Купалы М.І. Канюшкевіч [21].

Адзінкамі вербальнага этыкету з'яўляюцца “адметныя камунікатыўныя адзінкі, якія маюць устойлівыя (непарадыгматычныя) катэгорыі мадальнасці, часу, асобы, устойлівую сінтаксічную структуру, пастаянную лексічную прадстаўленасць” [5, с. 39]. З пункту гледжання тэорыі маўленчых актаў яны з'яўляюцца “акрэсленымі актамі мовы, або ілакутыўнымі (перфарматыўнымі) актамі. Вымаўленне этыкетных формул раўназначнае адпаведным дзеяннем” [20, с. 123]. Яны па-

рознаму названья ў мовазнаўчых артыкулах – *этыкетныя формулы (выразы, выказванні), формулы этыкету, устойлівыя формулы зносін, этыкетныя стэрэатыпы, маўленчаэтыкетныя (этыкетныя) адзінкі, этыкемы, моўныя формулы, ветлівыя фразы, формулы ветлівасці*. Найбольш распаўсюджаным у беларускім мовазнаўстве, бадай, з’яўляецца першы з пералічаных тэрмінаў – *этыкетная формула*, найноўшым – *сінанімічны яму*, але больш ёмкі тэрмін *этыкема* (у працах С. Важніка). У згаданай тэорыі маўленчых актаў этыкетныя выказванні аб’яднаныя тэрмінам *бехабітывы* (ад англ. *behave* ‘паводзіць сябе’ і *habit* ‘звычай’), які быў уведзены англійскім логікам Дж. Осцінам [22]. Па справядлівай заўвазе М.І. Канюшкевіч, “формулам маўленчага этыкету не знаходзіцца месца ў лексіка-граматычных класіфікацыях, якія ўжо склаліся: гэта ці выклічнікі, ці фразеалагізмы, ці нечлянімыя выказванні, ці гэта спецыялізаваны клас маўленчаэтыкетных стэрэатыпаў (што, бадай, найбольш дакладна адпавядае рэчаіснасці)” [23, с. 32].

Этыкетныя формулы абслугоўваюць пэўныя сітуацыі маўлення. Маўленчаэтыкетнымі лічацца сітуацыі, у якіх моўцу важна не столькі назваць прадметы вакол сябе ці перадаць пэўную думку, колькі адрэгуляваць свае адносіны з суразмоўцам. Састаў жа гэтых сітуацый акрэсліваецца па-рознаму; найчасцей у якасці такіх падаюцца зварот, вітанне, развітанне, падзяка, прабачэнне [гл.: 1; 12; 24; 25; 26; 27].

Некаторыя даследчыкі ў лік этыкетных уключаюць формулы выражэння пачуццяў – радасці, здзіўлення, абурэння і інш., якія ў класічнай тэорыі маўленчых актаў не адносяцца да этыкетных, бо “хаця бехабітывы маюць несумненную сувязь як са сцвярджаннем ці апісаннем нашых пачуццяў, так і з іх выражэннем (у сэнсе выяўлення эмоцый), яны ўсё ж адрозніваюцца і ад адных і ад другіх” [22, с. 126]. А залічванне да маўленчаэтыкетных формул пытанняў кшталту *Што гэта (такое)?, Куды мы ідзем (едзем)?, Чый гэта парасон (чыя кніга)?* (прыклады А.А. Крывіцкага [26]) увогуле дэманструе размытасць межаў МЭ. Але трэба прызнаць, што гэтыя камунікатыўныя формулы валодаюць важнай характарыстыкай этыкем – частай ужывальнасцю (дарэчы, раздзел размоўніка А. Клышкі, дзе змешчаны маўленчаэтыкетныя адзінкі, называецца “Найбольш ужывальныя выразы” [25]). Для дапаможніка, які прызначаны для павышэння ўзроўню валодання беларускай мовай, такая характарыстыка стала вызначальнай пры складанні раздзела “Моўны этыкет”. Гэта сведчыць пра тое, што ў залежнасці ад мэтаў, якія ставяць перад сабой даследчыкі, аб’ём, састаў і нават намінацыя этыкетных сітуацый і выказванняў могуць адрознівацца.

### Заклучэнне

Такім чынам, моўны (маўленчы) этыкет мае выключна важнае значэнне ў зносінах паміж людзьмі і з’яўляецца неад’емнай часткай нацыянальнай культуры, што абумоўлівае разнастайнасць падыходаў да вывучэння гэтай з’явы. У беларускім мовазнаўстве адносна нядаўна з’явіліся даследаванні, прысвечаныя МЭ, таму пытанні тэрміналагічнага характару, крытэрыі вылучэння этыкетных выказванняў, пытанні вызначэння складу і аб’ёму этыкетных сітуацый носяць дыскусійны характар.

Разнастайнасць кірункаў даследавання, на нашу думку, мэтазгодна аб’яднаць у тэрміне *вербальны этыкет*, які абазначае ўсе правілы зносін, што маюць слоўную рэалізацыю (у процілегласць *невербальнаму этыкету*). У вывучэнні беларускага вербальнага этыкету можна вылучыць некалькі этапаў: перыяд стварэння першых дапаможнікаў для навучання беларускай мове як замежнай (ключавы тэрмін *моўны этыкет*) – пачатак 90-х гг.; этап вызначэння ролі этыкетных

формул у афармленні маўленчых сітуацый (ключавы тэрмін *маўленчы этыкет*) – з сярэдзіны 90-х гг.; этап падагульнення, спробы максімальна поўна ў сінхранічным і дыяхранічным аспектах апісаць сістэму этыкетных адзінак беларускай мовы (ключавыя паняцці *моўны этыкет, слоўны этыкет, вербальны этыкет*) – з сярэдзіны 2000-х гг.

### СПІС ЛІТАРАТУРЫ

- Важнік, С.А.** Моўны этыкет беларусаў: ветлівыя звароты / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 2. – С. 50–51.
- Формановская, Н.И.** Речевой эткет / Н.И. Формановская // Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Яреца. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 413–414.
- Соколова, И.Л.** О системном характере речевого этикета / И.Л. Соколова // Филологические науки. – 2005. – № 1. – С. 43–52.
- Піваварчык, Т.А.** Этыкетныя асаблівасці эпістальнага жанру ў творах М. Гарэцкага / Т.А. Піваварчык // Гарэцкія чытанні : Матэрыялы дакладаў і паведамленняў. – Мінск, 1996. – С. 143–147.
- Саўчук, Т.М.** Моўныя формулы прывітання і развітання ў рускіх і беларускіх казках / Т.М. Саўчук // Веснік БДУ. Сер. 4. – 1994. – № 3. – С. 38–43.
- Русско-белорусский словарь лингвистических терминов / ред. Н.В. Бирнлло, П.В. Стецко. – Минск : Наука и техника, 1988. – 141 с.
- Васілевіч, В.** Сітуацыя развітання ў беларускім маўленчым этыкете / В. Васілевіч, Т. Піваварчык // Роднае слова. – 2000. – № 1. – С. 31–33; **Піваварчык, Т.** Маўленчаэтыкетная сітуацыя “абяцанне”: Жанравыя разнавіднасці / Т. Піваварчык // Роднае слова. – 2000. – № 6. – С. 43–46.
- Богдан, С.Л.** Мовний еткет українців: традиції і сучасність / С.Л. Богдан. – Кнів : Рідна мова, 1998. – 475 с.; **Білоус, М.П.** Мовленнєвий еткет українського народу / М.П. Білоус // Мова і духовність нації : Тези доп. регион. наук.-практ. конф. – Львів, 1989. – С. 98–108.
- Гваздоўіч, Г.А.** Беларуская мова: падруч. для 10 кл. устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі, з беларус. мовай навуч. / Г.А. Гваздоўіч, М.М. Круталевіч, У.П. Саўко. – Мінск : Народная асвета, 2004. – 239 с.
- Беларуская мова: Падруч. для 10–11-х кл. агульнаадукац. шк. з рус. мовай навучання / В.І. Несцяровіч [і інш.] – Мінск : Народная асвета, 1999. – 271 с.
- Важнік, С.А.** Нацыянальная сінтаксічная ідыяматыка / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 1. – С. 65–66.
- Старавойтава, Н.** Гісторыя і сучаснасць беларускага слоўнага этыкету / Н. Старавойтава // Роднае слова. – 2006. – № 6. – С. 39–42.
- Томчык, Д.С.** З гісторыі вывучэння этыкетных формаў зносін / Д.С. Томчык // Весці БДПУ. Сер. 1. – 2009. – № 2. – С. 67–71.
- Важнік, С.А.** Эпістальны этыкет беларусаў: Да пытання станаўлення эпістальнай нормы беларускай мовы / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2009. – № 2. – С. 54–56; **Важнік, С.А.** Эпістальны этыкет беларусаў: Нашаніўскі лістоўны стыль / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2009. – № 3. – С. 46–49.
- Лянкевіч, А.** Выклічнікі этыкету / А. Лянкевіч // Беларускі выклічнік у Сеціве / А. Лянкевіч ; рэд. С. Важнік. – Мінск : Права і эканоміка, 2009. – С. 23–37.
- Савчук, Т.Н.** Речевой этикет в русских и белорусских народных сказках: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02; 10.02.01 / Т.Н. Савчук. – Минск, 1996. – 21 с.
- Канюшкевіч, М.І.** Моўны этыкет у апавяданнях М. Гарэцкага: камунікаты / М.І. Канюшкевіч // Першыя Гарэцкія чытанні: тэзісы дакладаў і паведамленняў. – Горкі, 1992. – С. 66–72; **Пісарэж, Л.** Этнкетное речевое поведение героев комедии Янки Купалы “Паўлінка” как отражение польско-белорусского культурного взаимодействия / Л. Пісарэж // Acta Polono-Ruthenica I. – 1996. – С. 291–300.
- Михальчук, Т.Г.** Речевой этикет в русской художественной литературе : монография / Т.Г. Михальчук. – Могилев : МГУ им. А.А. Кулешова, 2005. – 428 с.
- Гребенщикова, Н.С.** История русского приветствия (на восточнославянском фоне) : монография / Н.С. Гребенщикова. – Гродно : ГрГУ, 2004. – 306 с.

20. **Пісарэч, Л.** Беларускі моўны этыкет на фоне рускага і польскага / Л. Пісарэч // Беларусіка=Albaruthenica 6. Беларусь паміж Усходам і Захадам; Праблемы міжнацыян., міжрэлігійн. і міжкультур. ўзаемадзеяння, дыялогу і сінтэзу. Ч. 2. / рэд. Ул. Конан і інш. – Мінск : ННАЦ імя Ф. Скарыны, 1997. – С. 123–126.
21. **Конюшкевич, М.И.** Белорусский речевой эткет в сопоставлении с русским: ситуация приветствия / М.И. Конюшкевич // Вопросы функциональной грамматики : Дополнительные материалы Шестых Карских чтений 25–26 января 1996 г. / отв. ред. М.И. Конюшкевич. – Гродно, 1996.
22. **Остин, Дж.Л.** Слово как действие / Дж.Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике : Вып. 17. Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – С. 22–129.
23. **Конюшкевич, М.И.** Категория гоноративности и ее отношение к функциональной грамматике / М.И. Конюшкевич // Вопросы функциональной грамматики: Сборник научных трудов. – Гродно : ГрГУ, 1998. – С. 25–35.
24. **Важнік, С.А.** *Здароў! – Здароў, калі змалоў!*: Этыкетныя формулы вітання і развітання / С.А. Важнік // Роднае слова. – № 3. – С. 53–56; **Важнік, С.А.** Маленькія ключыкі да пасляховай камунікацыі: Сітуацыі прыцягнення ўвагі, просьбы/прапановы, падзякі / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 4. – С. 48–51; **Важнік, С.А.** *Наш адказ Чэмберлену*, або Як навучыцца ветліва пагаджацца і адмаўляць / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 5. – С. 42–46; **Важнік, С.А.** Навука выбачаць, або Як правільна па-беларуску прасіць прабачэння і як выбачаць / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 6. – С. 56–59; **Важнік, С.А.** *Сумняваюся, а значыць, жыву!*: Спосабы выражэння сумнення і ўпэўненасці / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 7. – С. 55–57; **Важнік, С.А.** *Малайчынка, Буслік!* – *Цудоўна, Цімоша!*: Спосабы выражэння захаплення, ухвалення і зычлівасці / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 8. – С. 51–55.
25. **Клышка, А.К.** Беларускі-польскі размоўнік / А.К. Клышка. – Мінск : Выш. школа, 1992. – 335 с.
26. **Кривицкий, А.А.** Речевой эткет (Моўны этыкет) / А.А. Кривицкий // Беларускі язык для гаворящих по-русски / А.А. Кривицкий, А.Е. Мухневич, А.И. Подлужный. – Мінск : Выш. школа, 1990. – С. 331–336.
27. **Михиевич, А.Е.** Русско-белорусский разговорник / А.Е. Мухневич. – Мінск : Выш. школа, 1991. – 335 с.; **Міхневіч, А.Я.** Англа-беларускі размоўнік / А.Я. Міхневіч, Н.М. Навічэнка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 240 с.